

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության և դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի նախագծի վերաբերյալ

ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից մշակվել է **Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության և դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի նախագիծը**¹, որի վերաբերյալ առկա են հետևյալ նկատառումները.

1. Գործի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք

Ռազմավարության նախագծի 1.3 կետով գործի արդար քննության իրավունքին անդրադառնալիս անդրադարձ չկա գործի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքին, որի բազմաթիվ խախտումներին իր որոշումներում անդրադարձել է նաև Եվրոպական դատարանը, այդ թվում՝ Հայաստանին վերաբերող որոշումներով:² ՀՀ-ում և՛ նախաքննության և՛ դատաքննության փուլերում մարդու իրավունքների խախտումներ են արձանագրվում նաև քննության ժամկետների առումով, ինչի արդյունքում հատկապես քրեական գործերով մարդիկ երկար ժամանակ մնում են անազատության մեջ՝ խափանման համապատասխան միջոցի կիրառման արդյունքում: Այս առումով ժամկետների հիմնախնդիրը հանդիսանում է ոչ միայն իրավապահ մարմինների ծանրաբեռնվածության հետևանք, այլ պատճառաբանվում է նաև իրավական բացերով, ինչպես օրինակ՝ դատավորների կողմից դատական նիստերը հետաձգելու ժամկետային սահմանափակումների բացակայությունը, արձակուրդ գնալիս գործերի վերամակագրության հիմնախնդիրը և այլն: Այս առումով ռազմավարությունը չի նախատեսում որևէ դրույթ՝ վերոնշյալ խնդիրները իրավակարգավորման դաշտում քննարկելու համար:

Առաջարկություն

- Ռազմավարության նախագծով ամրագրել մարդու՝ իր վերաբերյալ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելու իրավունքի իրացման լրացուցիչ երաշխիքներ: Մասնավորապես՝ միջոցառումների ծրագրով և՛ նախաքննության և՛ դատաքննության փուլում իրավական կարգավորումների եղանակով քննության ողջամիտ ժամկետների պահպանման նկատմամբ սահմանել պատշաճ հսկողություն, օրինակ՝ իրավապահ մարմինների ներգերատեսչական ակտերով խախտումների համար կարգապահական պատասխանատվության միջոցներ նախատեսելու, դատավարական գործողությունների կատարման միջև որոշակի ժամկետային սահմանափակումներ նախատեսելու եղանակով, ինչպես օրինակ՝ հարցաքննությունների ժամկետային հաջորդականության որոշակիացումը:

¹https://www.edraft.am/projects/2017?fbclid=IwAR1yIJBndjfsOD4BKAOKJhGaoF_aM00l0xA3AiQ7fz8QuLQCoDyseWuz6wM

² <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=35348>

2. Քաղաքական իրավունքներ

Պետական կառավարման արդյունավետության ապահովման կարևոր երաշխիք է հանդիսանում ոչ միայն ընտրական գործընթացների արդյունքում արհեստավարժ կառավարիչների ընտրությունը, այլ նաև հանրային կառավարման գործընթացում հասարակական ներգրավվածության բարձր մակարդակի ապահովումը, ինչն առաջնահերթորեն դրսևորվում է իրավական նորմերի ձևավորման գործընթացում: Վերոնշյալ գործընթացները հանդիսանում են մարդու քաղաքական իրավունքների դրսևորում, որի շրջանակներում հնարավորություն է ընձեռվում գնահատել պետության ժողովրդավարական արժեքները:

Իրավական նորմերի ձևավորման գործընթացին հանրության ներգրավվածության ապահովումը կարևոր երաշխիք է ընդունվող իրավական ակտերի ընկալումն ու կիրառումն ապահովելու և իրավախախտումների հավանականությունը նվազեցնելու հարցում: Դա նաև կարևորագույն միջոց է ապահովելու հանրային կառավարման մասնակցության մարդու իրավունքը՝ որպես ժողովրդաիշխանության դրսևորում:

Իրավական ակտերի ձևավորման գործընթացը ներառում է իրավակազմավորման և իրավաստեղծ փուլեր: Իրավակազմավորումը իրավական ակտի մտահղացման փուլն է, որտեղ ժողովրդավարական պետությունում հասարակական հարաբերությունների կոնկրետ ոլորտի իրավական կարգավորման ձևերի ու եղանակների ընտրության հարցում պետք է բացահայտվեն հասարակական պահանջումները, տեսակետներն ու խնդիրները: Իրավաստեղծ գործընթացն իրավական ակտերի բուն նախագծման աշխատանքն է, որում արդեն պետք է հաշվի առնվեն շահագրգիռ անձանց կողմից ներկայացված տեսակետներն ու առաջարկությունները:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը որոշ չափով կարգավորում է իրավաստեղծ փուլը, սակայն համարյա ամբողջությամբ անտեսում է դրան նախորդող՝ իրավակազմավորման փուլը: Արդյունքում ընդունվող նորմատիվ իրավական ակտերը հաճախ պատշաճ չեն կիրառվում դրանց անհրաժեշտության բացակայության, դրանց վերաբերյալ իրազեկության պակասի կամ հասարակական ընկալումներում առկա հակասությունների պատճառներով: Բացի այդ, դրանք կարող են առաջացնել անհամաձայնություններ ու կոնֆլիկտներ, ինչպես օրինակ՝ վերջերս հարկային օրենսգրքի իրավակարգավորումների հետ կապված առանձին հարկատուների խմբերի դժգոհությունները: Անհրաժեշտ է օրենսդրորեն նախատեսել իրավակազմավորումը որպես իրավական նորմերի ձևավորման փուլ՝ դրանով նպաստելով շահագրգիռ քաղաքացիների արդյունավետ ներգրավումը հանրային կառավարման հարցերում:

Մյուս կողմից, հարկ է նշել, որ հանրային ներգրավվածության աստիճանը բավարար և արդյունավետ չէ նաև իրավաստեղծման փուլում: Մասնավորապես՝ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետը սահմանում է «հանրային քննարկում» հասկացությունը որպես իրավաստեղծ գործընթացին հասարակության մասնակցության, գործընթացի թափանցիկության և հաշվետվողականության ապահովման նպատակով նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի վերաբերյալ հանրության իրազեկման, ինչպես նաև հանրային կարծիքը բացահայտելու, դրանց վերաբերյալ դիտողություններ և առաջարկություններ ստանալու և դրանք ամփոփելու գործընթաց: Այստեղ «հանրային քննարկում» հասկացությունը ներառում, ընդհանրացնում և խճճում է մի քանի ոչ համարժեք գործողություններ, ինչի հետևանքով փաստացի կարող է սահմանափակվել միայն նվազագույն պահանջը՝ իրավական ակտերի հրապարակայնության ապահովումը:

Բացի այդ, «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում առկա են որոշ խնդրահարույց ձևակերպումներ և դրույթներ, որոնք չեն ապահովում հանրության մասնակցության պատշաճ իրականացումը:

Մասնավորապես,

1. օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ այլ նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերը հանրային քննարկման «կարող են դրվել» նախագիծը մշակող կամ այն ընդունող մարմնի նախաձեռնությամբ, այսինքն ամեն ինչ թողնված է համապատասխան պետական գերատեսչության հայեցողությանը:

2. օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանրային քննարկումների տևողությունն առնվազն 15 օր է, ինչը, հատկապես իրավակազմավորման փուլի բացակայության պարագայում, խիստ սեղմ ժամկետ է՝ առավել ևս նոր օրենսդրական ակտերին ծանոթանալու, դրանք վերլուծելու և համապատասխան դիտարկումներ/առաջարկություններ ներկայացնելու առումով, իսկ շտապողականությունը որևէ կերպ արդարացված չէ օրենսդիր գործունեության պարագայում:

Առաջարկություն

- Ռազմավարությամբ և միջոցառումների ծրագրով նախատեսել նորմատիվ իրավական ակտերի ձևավորման մեխանիզմի փոփոխություն, մասնավորապես՝ օրենսդրորեն իրավակազմավորումը սահմանել որպես նորմատիվ իրավական ակտերի ձևավորման փուլ, օրինակ՝ հետևյալ ընթացակարգով. Նախագիծ ներկայացնող սուբյեկտը (ԱԺ պատգամավորի դեպքում՝ խմբակցությունը, կառավարության դեպքում՝ համապատասխան նախաձեռնությամբ հանդես եկող գերատեսչությունը) պարտավոր է մինչև իրավական ակտի նախագծի մշակումը դրանով նախատեսվող իրավակարգավորումների շուրջ խորհրդակցել/քննարկել առնչվող իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց (այդ թվում՝ փորձագետների) հետ՝ այդ մասին արձանագրությունը/տեղեկանքը հրապարակելով իր պաշտոնական կայքում: Այսպիսի մեխանիզմը հնարավորություն կտա ապահովել իրավական ակտերի առավել բարձր որակ և երաշխավորել դրանց հետագա պատշաճ գործարկումը: Ազգային ժողովի մակարդակում դա թույլ կտա ակտիվացնել քաղաքական համակարգի ներկայացուցիչների աշխատանքները և պահպանել նրանց կապը ընտրողների հետ:
- Միջոցառումների ծրագրով նախատեսել «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում և ՀՀ կառավարության՝ «Հանրային քննարկումների կազմակերպման և անցկացման կարգը սահմանելու և ՀՀ կառավարության 2010թ. մարտի 25-ի թիվ 296-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» 2018թ. թիվ 1146-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ կետ՝ ապահովելու «հանրային քննարկում» հասկացության պատշաճ և հստակ սահմանումը, նորմատիվ իրավական ակտերի բոլոր տեսակների հրապարակումը e-draft կայքում՝ առանց բացառության, հանրային քննարկումներ անցկացնելու պարտադիր պահանջը այն դեպքերում, երբ նախագծի վերաբերյալ առկա են լինում բովանդակային առումով այլ առաջարկներ և կարծիքներ: Օրենսդրական ակտերի նախագծերի հանրային քննարկման համար սահմանել առնվազն մեկամյա ժամկետը: Օրենսդրական կարգավորմամբ խնդրի հստակեցումը կամրագրի պետական մարմինների համար պարտադիր նորմեր՝ առանց տարանջատելու նորմատիվ իրավական ակտերի տեսակները:

3. Սոցիալ-տնտեսական իրավունքներ

Առողջ շրջակա միջավայրում ապրելու իրավունք

ՀՀ սահմանադրության 12-րդ հոդվածը որպես պետության պոզիտիվ պարտավորություն ամրագրել է շրջակա միջավայրի պահպանությունը, բարելավումը և վերականգնումը, բնական պաշարների ողջամիտ օգտագործումը խթանելը՝ ղեկավարվելով կայուն զարգացման սկզբունքով և հաշվի առնելով պատասխանատվությունն ապագա սերունդների նկատմամբ: Իսկ որպես յուրաքանչյուր անձի պարտավորություն՝ նախատեսում է շրջակա միջավայրի պահպանության մասին հոգ տանելը: Անկախության հռչակումից ի վեր ՀՀ-ում իրականացված գրեթե բոլոր ծրագրերում սահմանադրաիրավական վերոնշյալ կարգավորումները դիտարկվել են բացառապես ղեկավարափոխ բովանդակությամբ: Երկրում ամբողջությամբ կամ մասամբ անտեսվել են մարդու՝ առողջ բնական միջավայրում կենսագործելու իրավունքը: Արդյունքում այսօր Հայաստանն ունի բնապահպանական բավականին լուրջ հիմնախնդիրներ, ինչպես օրինակ՝ Սևանի ջրային պաշարների պահպանության խնդիրը, օդի աղտոտվածության բարձր մակարդակը, ստորերկրյա ջրերի սպառումը, անպատասխանատու հանքարդյունաբերության հետևանքները և այլն: Ձեռնարկատիրության հետևանքով շրջակա միջավայրին հասցվող վնասները կարող են քայքայել հենց երկրի տնտեսությունը՝ վտանգելով առանձին տարածքներում առողջարանային և հանգստավայրային զբոսաշրջության կամ գյուղատնտեսության զարգացումների հեռանկարը: Դրանք նաև ռիսկի են ենթարկում մարդու առողջությունը և սննդի անվտանգությունը: Հարկ է ընդգծել, որ Հայաստանում պատշաճ մոնիտորինգի չեն ենթարկվում հանքարդյունաբերության ակտիվ տարածքներում շրջակա միջավայրի տարրերը, իսկ մարդու առողջության համար հետևանքներն ամբողջովին դուրս են մնում պետության ուշադրությունից:

Ի լրումն վերոնշյալի, Հայաստանում և հատկապես Երևանում վերջին 20 տարիների ընթացքում կտրուկ կրճատվել են հանրային կանաչ տարածքները՝ սեփականության կամ վարձակալության իրավունքով տրամադրվելով ձեռնարկատիրության նպատակով, որի հետևանքով ավելացել է քաղաքային ստրեսը, աճել օդի աղտոտումը:

Ռազմավարության նախագիծը և միջոցառումների ծրագիրը վերոնշյալ իրավունքների վերաբերյալ անդրադարձ չեն պարունակում շրջակա միջավայրի հարցերի վերաբերյալ, ինչն անշուշտ պետք է դիտարկել որպես բացթողում:

Առաջարկություն

- Ռազմավարության նախագծով և միջոցառումների ծրագրով նախատեսել շրջակա միջավայրի որակի և մարդու առողջության վերաբերյալ ստուգումների գործուն համակարգ, որը թույլ կտա համեմատել առանձին տարածքների տվյալները և կատարել եզրահանգումներ շրջակա միջավայրի և մարդու առողջության վրա տնտեսական գործունեության հետևանքների մասին:
- Ձեռնարկել միջոցառումների շարք ամբողջությամբ հետ վերադարձնելու 1995 թվականների տվյալներով Երևանի գլխավոր հատակագծով և մյուս քաղաքային համայնքների հատակագծերով սահմանված հանրային տարածքները և ապահովել բնակավայրերի ինտենսիվ կանաչապատում:

Սեփականության իրավունք

ՀՀ սահմանադրության 31-րդ հոդվածը սահմանում է անձի սեփականության իրավունքի անձեռնխելիությունը՝ միևնույն ժամանակ նախատեսելով հասարակության և պետության կարիքների համար պետության գերակա հանրային շահի ապահովման նպատակով սեփականության օտարման սահմանադրական հնարավորություն: Սահմանադրության այս դրույթը առավել մանրամասնվել է «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» 2006թ. ընդունված օրենքով, ինչպես նաև այդ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին 2018թ. ՀՀ օրենքով: Վերոնշյալ օրենսդրական ակտում նախատեսված մի շարք հասկացությունների անհստակությունները հնարավորություն են տվել իշխանության մարմիններին թույլ տալ սեփականության իրավունքի ոտնահարումներ՝ արդյունքում քաղաքացիներին զրկելով սեփական ունեցվածքից: **Այս առումով հարկ է նշել, որ ռազմավարության նախագիծը չի անդրադառնում վերոնշյալ իրավունքի ապահովման երաշխիքների հստակեցման անհրաժեշտությանը, չի ամրագրում համապատասխան միջոցառումների իրականացման հնարավորություն:**

Մինչեղափոխական ժամանակաշրջանում Հայաստանի Հանրապետությունում, այդ թվում՝ Երևան քաղաքում քաղաքաշինական, կառուցապատման և այլ ծրագրերում անտեսվել են անձանց սեփականության իրավունքը, ինչի արդյունքում արձանագրվել են խախտման բազմաթիվ դեպքեր: Խնդիրն առավել ցայտուն է արտահայտվել Երևան քաղաքում 2000-ական թվականներից սկսված քաղաքաշինական ծրագրերի իրականացման շրջանում, որի ընթացքում տեղի են ունեցել տարբեր բնագավառներում մարդու իրավունքների համատարած ոտնահարումներ, ինչպես նաև պետության պոզիտիվ պարտականությունների ուղղակի անտեսում: Քաղաքաշինական ծրագրերի իրականացման արդյունքում համատարած խախտվել են սեփականության, առողջ բնական միջավայրում ապրելու մարդու իրավունքները:

Նախկինում եղել են բազմաթիվ արձանագրումներ առ այն, որ հանրային գերակա շահի պատճառաբանությամբ խախտվել է մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված սեփականության իրավունքը, գերակայել են որոշակի մասնավոր խմբերի անհատական մասնավոր շահերը՝ ամրապնդելով պետական մարմինների որոշումները նաև դատական ակտերով: Փոխհատուցումները տրամադրվել են շուկայականից անհամեմատ ցածր գներով: Եվ անկախ այն հանգամանքից, որ բազմաթիվ են եղել վերոնշյալ խախտումների մասին հրապարակումները, չեն կատարվել օրենսդրական համապատասխան փոփոխություններ՝ նախատեսված դրույթների կիրառման հստակությունն ու կոնկրետությունն ապահովելու նպատակով: Այս գործընթացների շրջանակներում կոռուպցիոն դրսևորումները հասան իրենց գագաթնակետին, քանի որ ըստ Երևանի խմբային շահերը սպասարկվում էին քաղաքական իշխանության կողմից: Ընդ որում, խախտումները վերաբերել են նաև պետական սեփականությունը գերակա հանրային շահի պատճառաբանությամբ օտարելուն:

Առաջարկներ

- Միջոցառումների ծրագրում նախատեսել սեփականության գնահատման միջազգային փորձի ուսումնասիրություն՝ հանրային գերակա շահի համար դրա օտարման գործընթացում:
- Նախատեսել անկախ փորձագետների պարտադիր մասնակցությամբ հանրային գերակա շահի համար սեփականության օտարման ընթացքում սեփականության շուկայական գնի որոշման օբյեկտիվ մեխանիզմի մշակման միջոցառում:
- Հանրային գերակա շահի համար սեփականության օտարման նախկին դեպքերով, որոնցով սեփականատերը դժգոհ է մնացել փոխհատուցման ձևից և չափից, անդրադառնալ

պետական միջոցների հաշվին դրանց փոխհատուցմանը՝ գնահատման օբյեկտիվ մեխանիզմների կիրառման միջոցով:

- Հանրային գերակա շահի ճանաչման գործընթացը նախատեսել բացառապես օրենքի կարգավորման տիրույթում՝ իրավակարգավորումներում նախատեսելով գույքի սեփականատերերի հետ գործընթացի նախապես քննարկման գործուն մեխանիզմներ:
- Իրավակարգավորումներով բացառել մասնավոր մեկ այլ սեփականատիրոջ հանձնելու նպատակով հանրային գերակա շահ ճանաչելու հնարավորությունը:

Ճեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունք

ՀՀ-ում վերջին շրջանում շրջանառության մեջ դրված տարբեր ռազմավարությունների նախագծերի ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս պնդելու, որ որոշ դեպքերում առկա է խզում և հակասություններ այդ ռազմավարությունների միջև, իսկ որոշ դեպքերում ոլորտային ռազմավարություններն ըստ էության չեն բավարարում ռազմավարությանը՝ որպես ուղենիշներ սահմանող փաստաթղթի հիմնական պահանջներին, այն է՝ իրավական որոշակիություն, իրողություններին համադրելիություն կամ իրավական տերմինաբանությամբ՝ կոլիզիաների բացառում, նախանշված խնդիրների չիրացման համար պատասխանատվության սահմանում կամ պատասխանատվության անխուսափելիություն: Վերջին սկզբունքի իմաստով հասարակությունն այն միշտ ընկալել է որպես քրեական պատասխանատվության անխուսափելիության դրսևորում և անտեսվել է քաղաքական պատասխանատվության անխուսափելիության հիմնախնդիրը: Այս առումով չափազանց կարևոր է մարդու իրավունքների պաշտպանության ռազմավարությամբ դրա իրականացման կոնկրետ երաշխիքներ սահմանելը: Հարկ է նշել, որ ռազմավարության նախագծի 2.5 կետով ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի վերաբերյալ դրույթները նախատեսվում է լրացնել, ինչը հանդիսանում է չափազանց կարևոր արձանագրում:

ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարության կողմից վերջերս շրջանառության մեջ դրված ՀՀ գործարար միջավայրի բարելավման ռազմավարությամբ նախանշվել են ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացմանը խոչընդոտող կոնկրետ խնդիրներ, սակայն չեն ամրագրվել դրանց լուծման մեխանիզմները և իրավական գործիքները³: Այս առումով չափազանց կարևոր է, որպեսզի մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությամբ ամրագրվեն տնտեսական կարևոր իրավունք հանդիսացող ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի իրացման երաշխիքները, իսկ միջոցառումների ծրագրով սահմանվեն այդ իրավունքի իրացմանը խոչընդոտող գործոնները վերացնելու իրավական կարգավորումների հնարավորություն: Խոչընդոտների հիմնական հատվածը վերաբերում է վարչարարական խոչընդոտներին, ինչի արդյունքում Հայաստանը բավականին լուրջ դժվարություններ ունի համաշխարհային բանկի կողմից Doing Business-ի գեկույցում գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության գնահատականներում: Մասնավորապես 2018թ. Հայաստանը 2017թ. համեմատությամբ նահանջել է 9 հորիզոնականով⁴, 2019-ի ցուցիչները ևս հուսադրող չեն: Այս իմաստով պետության գերխնդիրը պետք է հանդիսանա մարդու տնտեսական իրավունքների իրացմանը նպաստելը, ինչն այս դեպքում կնպաստի նաև տնտեսության զարգացմանը:

³ <https://transparency.am/hy/news/view/2891>

⁴ <https://hetq.am/hy/article/83219>

Հայաստանում ինչպես նախկինում, այնպես էլ ներկայումս գործարար միջավայրի բարելավման տեսանկյունից բավական լուրջ խոչընդոտ է հանդիսանում գազամատակարարման, ջրամատակարարման և ջրահեռացման, էլեկտրամատակարարման ծառայությունները սպառող-բաժանորդներին հասցնելու գործընթացը: Ավելին, այդ բնագավառում առկա են կոռուպցիոն ռիսկեր, քանի որ բացակայում են հստակ կանոնակարգերը, որոնք հնարավորություն կտան կանխատեսելի դարձնել այդ ծառայությունների հասանելիության ժամկետները և մեխանիզմները, ինչից ելնելով էլ համապատասխան ծառայություններ մատուցող ընկերությունները շատ հաճախ խնդիրները կարգավորում են ըստ իրավիճակի և ըստ դիմող սուբյեկտի հնարավորության սահմանների: Վերոնշյալ ծառայությունների մատուցման ոլորտն ըստ էության գտնվում է մասնավոր գերխոշոր ընկերությունների մենաշնորհային կառավարման դաշտում և վերջիններիս կողմից այդ ծառայությունների մատուցումը չի սահմանափակվում միայն ապրանք-ծառայությունների մատակարարմամբ: Այն ներառում է նաև վերոնշյալ ընկերությունների կողմից այդ ծառայություններից օգտվելու հնարավորություն ընձեռելը կամ համապատասխան ենթակառուցվածքների տրամադրումը՝ իրենց կողմից կազմված նախահաշվի հիման վրա: Հիշյալ հանգամանքը հանրության կողմից միշտ քննադատվել է քաղաքաշինական ծրագրերի իրականացմանը, ուստի նաև գործարար միջավայրի բարելավմանը խոչընդոտելու տեսանկյունից:

Առաջարկություն

- Ռազմավարության նախագծով և միջոցառումների ծրագրով նախատեսել հանրային ծառայություններ մատուցող ընկերությունների համար ծառայությունների հասանելիության ապահովման պարտավորություն՝ համապատասխան իրավական երաշխիքներ սահմանելու եղանակով:
- Նախատեսել իրավական կարգավորումներ՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի իրացման տեսանկյունից տնտեսվարողների համար որպես լրացուցիչ երաշխիք սահմանելով ՀՀ կառավարության պարտավորությունը՝ վերոնշյալ ընկերությունների կողմից ծառայությունների հասանելիությունն ապահովելու պարտականությունները չկատարելու դեպքում դատական կարգով պետական շահերի պաշտպանության հայցի հարուցման ձևով: